

змінює характер відносин між працею і капіталом, перетворюючи суб'єкти власності з антагоністів в рівноправних партнерів відтворювального процесу, де жива праця має здатність до накопичення і самовідтворення, як колись минула праця.

Список використаних джерел:

1. Богацька Н.М. Ресурсний потенціал підприємств та проблеми його оцінки [Електронний ресурс] / Н.М. Богацька, Ю.А. Слободянюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/57474.doc.htm.
2. Габор В. С. Особливості та проблеми використання сільськогосподарського ресурсного потенціалу / В. С. Габор // Інноваційна економіка. – 2011. – № 1. – С. 232-235.
3. Гуторов О. І. Проблеми та стратегічні пріоритети використання земельних ресурсів у сільському господарстві України / О. І. Гуторов // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2010. – № 6. – С. 46-57.
4. Дутка С.М. Сутність техногенно порушених земель і проблеми інформаційного забезпечення їх відтворення / С.М. Дутка // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №10. – С. 55-68.
5. Могилова М. М. Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві / М.М. Могилова // Економіка АПК. – 2012. – №1. – С. 58-65.
6. Підлісецький Г.М. Напрями наукових досліджень проблем відтворення та ринку основних засобів сільського господарства / Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2011. – №7. – С. 76-80.
7. Ресурсний потенціал аграрної сфери: проблеми та завдання ефективного використання : аналіт. доп. / О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко, О.В. Ковальова [та ін.]. – К. : НІСД, 2013. – 76 с.
8. Статистичний щорічник Київської області за 2013 р. // Головне управління статистики у Київській області. – Київ, 2014. – 460с.

Рецензент – д.е.н., професор Мармоль Л. О.

УДК 338.43.633/635

ОВОЧЕВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Губа М.І., к.е.н., доцент; Карташова О.Г., к.е.н., доцент
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»***

Визначено показники самозабезпеченості та збалансованості овочів в Україні, виявлено тенденції розвитку ринку овочів, сформовано чинники і формування рівня споживання.

Ключові слова: ринок, споживання, виробництво, самозабезпеченість та збалансованість виробництва.

Постановка проблеми. Виробництво овочів є невід'ємним елементом вітчизняного агропромислового комплексу. Це одна із основних складових у повноцінному харчуванні населення та важлива ланка ринку продовольства України. Вирощування овочів відкритого ґрунту належить до стратегічних галузей сільськогосподарського виробництва, яка характеризується високою економічною ефективністю порівняно з іншими. Овочівництво динамічно розвивається у більшості країн світу, завдяки зростаючому попиту на овочеву продукцію на світовому та внутрішньому ринках. Протягом останніх 20 років

світове виробництво овочів зросло більш ніж у два рази, що перевищує темпи зростання населення та свідчить про збільшення рівня споживання. По валовому виробництву овочів Україна входить у першу десятку країн світу. Тому, актуальності набуває підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення якісною овочевою продукцією населення на внутрішньому ринку, створення умов для підвищення конкурентоспроможності української агропродукції на внутрішньому та зовнішніх ринках та нарощення експортного потенціалу продукції агропромислового.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду економічних аспектів функціонування виробництва, переробки овочевої продукції та питань розвитку аграрного ринку приділяється достатньо велика увага в роботах мають праці В.І. Бойка, В.І. Криворучка, Л.О. Мармуть, В.П. Рудь, П.Т. Саблука., В.М. Скупого, О.М. Шестопаля, Н.В. Федорчук та інших вчених. Разом з тим специфіка галузі овочівництва, мінливість ринкового середовища, вагомість ринку овочів у формуванні продовольчої безпеки та експортного потенціалу України в світлі сучасних пріоритетів розвитку вітчизняної економіки потребують постійного коригування та дослідження. Це визначає актуальність дослідження.

Постановка завдання. Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та нормативно-правові акти з питань функціонування ринку. Методичною базою дослідження стали загальнонаукові економічні методи та маркетингові методи дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагоме місце у галузевій структурі валової продукції сільського господарства України займає продукція рослинництва – 70,2% (2014 р.), в якій продукція овочівництва займає 18,4%, після виробництва зернових культур – 26,8%, технічних культур – 20,0%.

В структурі посівних площ сільськогосподарських культур овочі та картопля традиційно займають в середньому біля 7%, серед яких картопля займає біля 5 %, решта овочеві і баштані культури відкритого та закритого ґрунту [табл.1]. За останні десять років відбулось скорочення посівів помідор на 23%,зросли посіви під морквою на 58%, перцем солодким та гірким – в 2,5 рази щодо. Серед овочевих культур 459,3тис.га займають овочі відкритого ґрунту, основними з яких є помідори – 16,9%, капуста – 15,5%, цибуля на ріпаку – 12,8%. Площі під овочі закритого ґрунту постійно зростають і становлять в 2014 році 45,1 млн. м кв., що в 2 рази більше, ніж в 1990 р. В закритому ґрунті вирощують огірки (51%) та помідори (49%). У цілому по країні забезпечення у спорудах закритого ґрунту (теплиці зимові й весняні) становить 55% до необхідних для задоволення потреб населення. Серед баштанних культур домінують кавуни, хоча за останні десять років площі вирощування зменшилися майже на 24 %.

Найбільші площі засадження картофелю зосередженні у Вінницькій області -8,4 %, Львівській області – 7,2%, Чернігівській та Хмельницькій областях – по 6,4%, тощо. Основні площі овочевих культур в 2014 році зафіксовані у Херсонській області – 9,6% (44,4 тис .га), Дніпропетровській області – 7,6%, Харківській області – 6,8 %, Одеській області – 6,5%, тощо. Лідером з

виробництва у 2014 році узагальненої овочевої продукції є Херсонська область - 13,3% (1282,3 тис. тн), Дніпропетровська область – 7,4%, Харківська область – 6,9 %, тощо.

Таблиця 1

Площа, з якої зібрано врожай картоплі та овочів в Україні, тис. гектарів

С.г.культура	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Картопля	1432,7	1530,6	1631	1515,9	1411,8	1342,8
Овочі – всього	447,2	489,3	518,6	464,4	467,8	463,8
у тому числі						
овочі відкритого ґрунту	445	485,7	516	461,8	464,9	459,3
з них						
капуста всяка	85,1	74,8	86,6	72,4	73,1	71,2
огірки	55,2	59,4	61,4	52,5	50,3	49,5
помідори	100,9	104,6	105,9	92,8	82,4	77,6
буряки столові	31,4	36,9	41,5	37,4	41	41
морква столова	27,7	33,7	41	39,7	44,2	43,8
цибуля на ріпку	57,1	67,7	64,5	57,3	59,6	58,8
часник	10,3	20,1	23,4	19,1	19,5	21,9
гарбузи столові	4,7	20,9	25,1	25,6	24,8	25,5
кабачки	11	26,9	30,6	25,6	27,3	28,6
перець солодкий і гіркий	6,3	12,7	15	14,5	16,1	16,3
овочі закритого ґрунту, тис. м ²	21672	35302	25310	26686	28731	45125
з них						
огірки	11681	18661	12853	12839	13892	22927
помідори	7281,8	13058	10604	10080	11962	17289
Баштанні продовольчі культури	111,6	89,1	83,9	49,7	81,9	77,3
у тому числі						
кавуни	102,6	81,7	72,6	40,1	62,1	58
дині	8,2	7,4	11,3	9,6	19,8	19,3

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України [1].

Зростання обсягів виробництва картоплі, овочів та баштанних культур здійснюється за рахунок збільшення врожайності [табл.2].

Таблиця 2

Виробництво картоплі, овочів і баштанних культур

С.г. культури	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2014
Валовий збір, тисяч тонн							
Картопля	16732,4	14729,4	19838,1	19462,4	18704,8	23250,2	23693,4
Овочі – всього	6666,4	5879,8	5821,3	7295	8122,4	10016,7	9637,5
Баштанні продовольчі культури	791,7	497,1	373	310,5	750,8	798,7	685,2
Урожайність, центнерів з 1 га зібраної площі							
Картопля	116,8	96,2	121,6	128,4	132,5	161	176,4
Овочі – всього	149	120,2	112,3	157,1	173,6	199,2	207,8
Баштанні продовольчі культури	70,9	55,8	44,4	62,4	91,7	99	88,7

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України [1].

За останні роки в Україні майже при незмінних площах виробництва, завдяки підвищенню врожайності, валовий збір овочів збільшився в півтора рази [2]. Цьому сприяло запровадження сучасних технологій виробництва овочів на підставі застосування, високопродуктивних сортів і гібридів, ефективних хімічних засобів захисту рослин, сучасних ресурсозберігаючих систем зрошення.

Слід зазначити, що внаслідок проведених реформ, в першу чергу земельної, суттєво змінилася система ведення овочевого господарства. Особливістю сьогоденішнього овочівництва в Україні є виробництво овочів у дрібно-товарних господарствах, проте як до 1991 року доля сільськогосподарських підприємств (колгоспи, радгоспи, овочеві фабрики) у виробництві картоплі складала 28,6%, овочів – 73,1%. і решту дрібні індивідуальні господарства. В 2014 році доля сільськогосподарських підприємств у поставці овочевої продукції становила: картоплі - 3,2%, овочів 13,9% [табл.3]. Але, в останні роки спостерігається тенденція в окремих областях до збільшення виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах внаслідок приходу інвесторів у цей сектор сільськогосподарського виробництва [3]. Так, у Херсонській області їх доля у виробництві овочів складає в 2014 році 35,9%, Миколаївській області – 56,3%.

Таблиця 3

Структура виробництва овочевої продукції та картоплі за категоріями господарств, у відсотках до загального обсягу

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014
Сільськогосподарські підприємства								
Картопля	28,6	4,2	1,4	1,2	2,6	3,3	3	3,2
Овочі	73,1	27,3	16,9	10,7	11,9	14,3	11,7	13,9
Господарства населення								
Картопля	71,4	95,8	98,6	98,8	97,4	96,7	97	96,8
Овочі	26,9	72,7	83,1	89,3	88,1	85,7	88,3	86,1

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України [1].

Виробництво овочів на невеликих площах стримує застосування високопродуктивних засобів механізації, підвищує собівартість та не дозволяє контролювати якість продукції і стан навколишнього середовища в зв'язку з застосуванням інтенсивних технологій [4].

Виробництво картоплі та овочів є в Україні прибутковим, рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств з виробництва картоплі в 2014 році складає 9,2%, (в 2013 р – 123,2%), овочів – відкритого ґрунту – відповідно 17,0% (4,6%).

Забезпечення населення свіжою та переробленою плодоовочевою продукцією в умовах несприятливого зовнішнього та внутрішнього середовища є однією з найважливіших проблем сучасного продовольчого ринку. Проведені дослідження балансу виробництва, споживання, використання та реалізації картоплі, овочів і баштанних продовольчих культур в Україні засвідчують щодо 100%-вий рівень самозабезпеченості та високу питому вагу власного виробництва у споживанні, обсяги імпорту і експорту пояснюються се-

зонним характером вирощування даного виду продукції та складністю його зберігання у свіжому виді [табл. 4, 5].

Таблиця 4

Показники самозабезпеченості та збалансованості виробництва картоплі в Україні

Показники	1995	2000	2005	2010	2012	2014
Виробництво, тис. тн	14729	19838	19462	18705	23250	23693
Зміна запасів на кінець року	-1090	2951	-100	-410	-370	1211
Імпорт, тис. тн	126	11	5	30	23	40
Усього ресурсів, тис. тн	15945	16898	19567	19145	23643	22522
Експорт, тис. тн	16	1	6	8	7	17
Витрачено на корм	4764	4872	5985	5606	7434	6970
Витрачено на посадку	4389	5145	5128	4897	5873	5600
Втрати та переробка на нехарчові цілі	400	220	2062	2720	3935	3824
Фонд споживання, тис. тн	6376	6660	6386	5914	6394	6061
Споживання на 1 особу за рік, кг	123,8	135,4	135,6	128,9	140,2	141
Коефіцієнт достатності споживання (норма - 124 кг)	1	1,1	1,1	1	1,1	1,1
Рівень самозабезпеченості, %	92,5	117,4	99,5	97,7	98,4	105,5
Питома вага власного виробництва у споживанні, рази	2,3	3	3	3,2	3,6	3,9
Імпортозалежність, %	2	0,2	0,1	0,5	0,4	0,7

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України [1].

Протягом досліджуваного періоду спостерігається поступове збільшення виробництва картоплі в 2014 році майже на 60% більше, ніж в 90-их роках. В загальному обсягу світового виробництва Україна в 2013 році займала третє місце (5,9%) після Китаю (96,0 млн.тн, 25,5%) та Російської Федерації (30,2 млн.тн, 8%). Але експорт продукції незначний, а імпорт в Україну збільшився у 3,6 рази. Загальнорічні втрати картоплі в межах держави майже у 225 разів перевищують її експорт. Протягом досліджуваного періоду втрати картоплі складають біля 16 % від його виробництва. Враховуючи, що більше 97 % обсягу врожаю картоплі виробляється в господарствах населення, можна вважати, що головними проблемами галузі є неконкурентоспроможність картоплі, що зумовлено низькою врожайністю, високою витратністю виробництва в умовах застарілих технологій, низькими сортовими якостями насіннєвого матеріалу, неефективною маркетинговою діяльністю, потрібної для просування продукції на внутрішній та зовнішній ринки [5]. Саме цим можна пояснити незначні обсяги експорту картоплі з України.

Відносно овочевої та баштанної продукції протягом досліджуваного періоду спостерігається в 2014 році в порівнянні з 1990 роком зростання обсягів виробництва на 61,8 %, обсягів експорту – на 51,5 %, споживання на 1 особу за рік – на 68,7% [табл. 5]. Особливості формування рівня споживання в розрізі регіонів мають відмінності. Найвищий рівень споживання овочів у Херсонській, Черкаській та Кіровоградській областях. У цілому ж від південних до північних областей і на захід він зменшується. Значні зміни спостері-

гаються в окремі роки і в окремих областях, тобто є особливості у формуванні регіональних ринків овочевої продукції. За даними Українського НДІ гігієни та харчування раціональна норма споживання (РНС) овоче-баштанних культур має становити 161 кг/особу в рік, який було перевищено та не зменшено з 2012 року. Україна має значні позиції на світовому ринку овочевої продукції. В 2014 році з обсягом виробництва 10,3 млн. тн овочів та баштанних культур займала 7 місце (0,9%) після Китаю (583,3 млн. тн, 51,4% світового ринку), США (34,3 млн. тн, 3%), Російської Федерації (15,5 млн. тн, 1,4%), Італії (13 млн. тн, 1,1%), Іспанії (12,7 млн. тн, 1,1%), Бразилії (11,5 млн. тн, 1%).

Таблиця 5

Показники самозабезпеченості та збалансованості виробництва овочів і баштанних культур в Україні, тис. тн

Показники	1995	2000	2005	2010	2012	2014
Виробництво, тис. тн	6377	6195	7606	8873	10815	10323
Зміна запасів на кінець року	100	201	196	-22	458	183
Імпорт, тис. тн	41	29	100	311	213	225
Усього ресурсів, тис. тн	6318	6023	7510	9206	10570	10365
Експорт, тис. тн	194	30	150	335	346	294
Витрачено на корм	755	728	1214	1337	1568	1620
Витрачено на посадку	68	86	90	118	127	117
Втрати та переробка на нехарчові цілі	322	177	393	835	1077	1223
Фонд споживання, тис. тн	4979	5002	5663	6581	7452	7019
Споживання на 1 особу за рік, кг	96,7	101,7	120,2	143,5	163,4	163,2
Коефіцієнт достатності споживання (норма - 161 кг)	0,6	0,6	0,7	0,9	1	1
Рівень самозабезпеченості, %	104,1	103,4	103,3	100	105,8	103,4
Питома вага власного виробництва у споживанні, рази	1,3	1,2	1,3	1,3	1,5	1,5
Імпортозалежність, %	0,8	0,6	1,8	4,7	2,9	3,2
Питома вага експорту у загальній ємності споживання, %	3,9	0,6	2,6	5,1	4,6	4,2
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	4,7	1	1,5	1,1	1,6	1,3

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України [1].

Аналізуючи статистичні дані за останні роки та реальний стан овочівництва в Україні, можна визначити основні напрямки розвитку галузі овочівництва, серед яких є вирішення організаційних змін на ринку виробника, зменшення трудомісткості виробництва овочевої продукції у господарствах населення, збільшення товарності та налагодження каналів збуту. Потребує зусиль влади щодо впровадження міжнародних стандартів та систем якості продуктів харчування. Дрібнотоварним виробникам не лише фінансово, а й матеріально та технологічно обмежені щодо впровадження міжнародних стандартів якості продуктів харчування, оскільки процес одержання сертифікатів системи ISO4, HACCP, EN5 є надзвичайно трудомістким та капіталозатратним. Процес гармонізації вітчизняного законодавства до міжнародних

умов здійснюється в Україні вкрай повільно. Зростання витрат виробників овочевої продукції внаслідок здороження паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту від шкідників і хвороб сільськогосподарських культур, мінеральних та органічних добрив та ін. стримує розвиток овочівництва [6]. Основні передумови повноцінного розвитку виробництва овочевої продукції передусім пов'язані зі змінами його кон'юнктури та опосередковані об'єктивними законами ринку.

Висновки. Виробництво овочів необхідно зорієнтувати на задоволення потреб споживачів як кінцеву мету ринку. При цьому збалансований попит і пропозиція на ринку овочів, конкуренції на основі покращення їх якісних показників, створення ринкової інфраструктури, служб маркетингу, розвиток систем інформаційного забезпечення, дієва державна підтримка нададуть пріоритетності у створенні повноцінного вітчизняного ринку овочів.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Міністерство аграрної політики України [Електронний ресурс]: аграрний ринок. – Режим доступу: <http://minagro.kiev.ua/>
3. Сухий П.О., Заячук М.Д. Сучасний стан та перспективи розвитку овочівництва в Україні. / П.О. Сухий, М.Д. Заячук // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «География». Том 25(64).--2012г. --№ 3. -С.38-48.
4. Рудь В.П. Овочевий ринок. Аспекти формування продовольчої безпеки України. / В.П. Рудь // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 5. Частина 1. 2014. – С.251-254.
5. Присяжнюк М. В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи) / М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук та інші. – К.: ННУ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
6. Трансформація сільського господарства та села: ювілейний збірник наукових статей /за ред. Ю. Е. Губені.- Л.: ЛНАУ. – 2010. – 420 с.

Рецензент – д.е.н., професор Соловйов І.О.

УДК 658.012:331.107.266.2

ДЖЕРЕЛА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

Дядик Т. В., к.е.н., доцент; Миколенко І.Г., к.е.н., доцент;

Писаренко С.В. к.с.-г.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

У статті висвітлені та проаналізовані джерела інвестицій в людський капітал та їх ефективність, зокрема, висвітлена теоретична сутність категорії «людського капіталу» та «інвестицій в людський капітал». Узагальнені статистичні дані та проведений їх аналіз, що стосуються обсягу та структури державних капітальних інвестицій за основними видами економічної діяльності в Україні. Проаналізовані основні показники ефективності інвестицій в людський капітал: динаміка показників функціонування вищих навчальних закладів України за останні 10 років; показники рівня розвитку культури; охарактеризовані та проаналізовані показники рівня здоров'я суспільства; джерела та рівень фінансування інноваційної діяльності. Здійснений аналіз рівня основних показників нерівності розподілу доходів та витрат суспільства в Україні. На основі проведених дослід-